

Het vron ontrafeld. Veertig jaar waterwinning en natuurbeheer in de Middel- en Oostduinen op Goeree.

M. Annema, C.J.S. Aggenbach & A.J.M. Jansen (2020). Het vron ontrafeld. Veertig jaar waterwinning en natuurbeheer in de Middel- en Oostduinen op Goeree. Evides Waterbedrijf, Rotterdam / Natuurmedia, Goedereede, 285 pp.

TESTAMENT VAN EEN VOLHARDENDE BEHEERDER

Door Eddy J. Weeda

'Het vron ontrafeld' is een bijzonder boek met een hybridisch karakter. Het bevat de memoires van een natuurbeheerder, die meer dan 40 jaar in hetzelfde terrein heeft gewerkt en daarvan verantwoording aflegt. Het testament waarmee hij deze periode afrondt heeft een hoogst persoonlijk karakter, dat het sterkst tot uiting komt in het interview aan het slot van het boek. Zijn twee medeauteurs bieden de ecohydrologische expertise die vereist is voor succesvol natuurbeheer, temeer als dit met waterwinning moet samengaan. Dat de samenwerking zich niet tot hydrologische puzzels beperkte werd in dit tijdschrift ruim 20 jaar geleden geboekstaafd door Marten Annema en André Jansen, die onder meer de vitale rol van mieren als hoeders van de basenminnende duinvegetatie ter sprake brachten (Annema & Jansen 1998). In het boek dat zij nu samen met Camiel Aggenbach hebben gecomponeerd, wisselen beschrijvende passages soms af met episodens in de eerste persoon, al of niet gemarkeerd met een schaduwrand. Over het algemeen zijn persoonlijke ervaringen en wetenschappelijke analyse niettemin wonderwel met elkaar geïntegreerd.

De ervaring die Marten Annema inbrengt heeft twee pijlers die essentieel zijn voor zijn omgang met natuur: hij komt van een boerderij en is opgeleid als jachtopzieder. Voorwaar een spannende combinatie in een tijd waarin natuurminnaars, boeren en jagers dikwijls met elkaar overhoop liggen. In een recent verschenen boek met de bondige titel 'Hek' bespreekt de Nijmeegse milieufilosoof Martin Drenthen drie natuurbeelden: het functionele, het arcadische en het wildernis-natuurbeeld. In ethisch opzicht heeft het eerste een antropocentrisch, het derde een ecocentrisch karakter. Het arcadische natuurbeeld tracht harmonie tussen beide te bereiken door een rentmeesterethiek, waarin de mens een zorgplicht heeft voor natuur en levende wezens die in de verdrukking raken (Drenthen 2020, hoofdstuk 2). Vanuit zijn calvinistische levensovertuiging belichaamt Marten Annema een nuchter rentmeesterschap, gekenmerkt door maatwerk en met praktijkervaring als levens-

lange leerschool. Zo kiest hij voor seizoenbegrazing en waar nodig voor aanvullend beheer (om de stikstoflast in het terrein te verminderen) en bestrijding van invasieve roofdieren. In een voortgaand vraag- en antwoordspel kon de diversiteit van de Oost- en Middelduinen in vier decennia grotendeels worden heroverd op een dozijn jaren zonder actief natuurbeheer, waarin troosteloze velden Zandzegge gaandeweg het uitzicht op betere tijden leken te verduisteren.

Botanische parels zijn zowel in droge als in vochtige terreindelen te vinden, maar de meest bijzondere en landelijk bedreigde plantensoorten groeien in de contactzone tussen beide: Veldgentiaan en Harlekijn. Ze maken deel uit van vochtig heischraal duingrasland, in het boek getypeerd als de zone waar Tormentil en Tandjesgras elkaar ontmoeten. Binnen de duinvegetatie vertegenwoordigt Tormentil de nattere en Tandjesgras de drogere kant van het spectrum. De overlappingszone van beide soorten kent een relatief gunstige vocht- en basenrijkdom, wat zowel een smakelijk gewas voor het vee als een hoge soortenrijkdom oplevert. Hoe het komt dat Veldgentiaan en Harlekijn niet in elkaars nabijheid gedijen kon slechts ten dele worden ontrafeld. De overblijvende Harlekijn ondervindt een sterke terugval na inundatie, in tegenstelling tot de eenjarige, pas 's zomers kiemende Veldgentiaan. Voor laatstgenoemde heeft intensieve begrazing een opvallend gunstig effect op de aantallen.

De Oost- en Middelduinen zijn volop in ontwikkeling als wasplatengrasland en ook hierbij blijkt begrazing een doorslaggevende rol te spelen. Volle ontplooiing van de rijkdom aan graslandpaddenstoelen is een zaak van lange adem, waarvoor continuïteit in het beheer een eerste vereiste is. Juist op dit punt spreekt de eerste auteur zijn zorg uit in het interview waarmee het boek afsluit en waarin een paar harde noten worden gekraakt (pp. 276-279; zie ook het kader 'Verschil van inzicht' op p. 27). Hij bepleit dat er variatie blijft in het natuurbeheer en dat niet alle natuurgebieden naar de grote natuurorganisaties gaan. Want als die op een verkeerd spoor raken, gaat het in het hele land fout.

Hierbij veroorlooft de recensent zich een aanbeveling. De onderbreking van de beweiding in 1972-1983 zette de Oost- en Middelduinen op achterstand ten opzichte van de Westduinen op hetzelfde Goeree. Afnemende soortenrijkdom en afnemende belangstelling gaan vaak hand in hand. Als bolwerk van de Herfstschrœforchis hielden de Westduinen een onverwoestbare faam, die ook op mossen en paddenstoelen lijkt af te stralen. Maar zijn de Westduinen in mycologisch en bryologisch opzicht nog steeds rijker dan de oostelijker gelegen binnenduingebeden op Goeree, of is dit een inventarisatie-effect? Met het oog op het beheer is vooral mycologische monitoring van de Middel- en Oostduinen dringend gewenst, waarbij de Westduinen als referentie kunnen dienen.

Terug naar het begin: de allereerste woorden van het boek luiden 'Het vroom ontrafeld'. Een compactere titel is moeilijk te verzinnen. Anton van Haperen (2009, noot 109) en Frans Beekman (persoonlijke mededeling) achten het gebruik van de term 'vroom' voor binnenduingraslanden echter onjuist voor andere gebieden dan Walcheren. De purist in mij stemt met hun argumenten in, maar de botanicus

relatieveert ze. Wie weet nog dat *Sisymbrium* ooit de naam was van ... Watermunt? Afbeeldingen uit lang vervlogen tijden zijn vaak voor meerderlei uitleg vatbaar, en zo kwam de naam terecht bij een andere plant van ondiep water: Witte waterkers, die bij Linnaeus (1753) vooraan staat in het genus *Sisymbrium* en als zodanig *Sisymbrium nasturtium-aquaticum* heet. Aan dit genus werd een reeks van andere kruisbloemigen toegevoegd; vervolgens viel het uiteen waarbij het onder meer Witte waterkers kwijtraakte maar 'verrijkt' werd met Gewone raket. Die was bij Linnaeus aanvoerder van *Erysimum*! Al met al is de 'klassieke' betekenis van de namen *Sisymbrium* en *Erysimum* volledig ondergesneeuwd, maar wie maalt daar nog om? Termen 'jatten' elkaars betekenissen en andersom; zo gaat dat al eeuwen en het zal wel niet gauw veranderen.

Graag gun ik 'Het vroom ontrafeld' een ereplaats in de boekenkast van natuurbeheerders en andere leergierigen. Als dit met zich meebrengt dat de betekenis van de term 'vroom' kantelt – dan moet dat maar.

LITERATUUR

- Annema, M. & A.J.M. Jansen (1998). Het herstel van het vroomgebied Midden- en Oostduinen op Goeree. *Stratiotes* 17: 20-60.
- Drenthen, M. (2020). Hek. De ethiek van de grens tussen boerenland en natuurgebied. Noordboek, Gorredijk, 159 pp.
- Linnaeus, C. (1753). Species Plantarum. Stockholm, 2 delen, 1200 pp.
- Van Haperen, A.M.M. (2009). Een wereld van verschil, landschap en plantengroei van de duinen op de Zeeuwse en Zuid-Hollandse Eilanden. KNNV Uitgeverij, Zeist, 272 pp.

